

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
Державного університету
«Житомирська політехніка»
доктору економічних наук,
доктору наук з державного управління,
професору Світлані СВІРКО*

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора Булатової Олени Валеріївни на дисертаційну роботу на дисертацію Ісаєва Андрія Миколайовича на тему: «Механізм інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему економічного забезпечення оборонних потреб України», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційної роботи та зв'язок з науковими програмами. Незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, яка визначає стратегічні пріоритети розвитку держави та модернізації сектору безпеки і оборони, актуалізує потребу в науковому обґрунтуванні механізмів адаптації національної системи економічного забезпечення оборонних потреб до стандартів і практик НАТО. Умови триваючої збройної агресії проти України суттєво підвищують вимоги до ефективності використання наявних ресурсів та спроможності держави забезпечувати належний рівень фінансування й ресурсного забезпечення оборони. За таких обставин особливого значення набуває пошук ефективних механізмів залучення, розподілу та використання фінансових ресурсів, здатних забезпечити формування стійких оборонних спроможностей держави, підвищення результативності функціонування системи економічного забезпечення оборони та зміцнення воєнно-економічної стійкості України.

Актуальність дисертаційної роботи Ісаєва А.М., спрямованої на вирішення проблеми формування та функціонування механізмів інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему економічного забезпечення оборонних потреб України в умовах повномасштабної війни та структурної трансформації національної економіки, додатково обумовлюється тим, що сучасна система міжнародної фінансової підтримки України характеризується значною кількістю інструментів, програм та механізмів допомоги з боку НАТО, однак питання їх системної інтеграції у національні процеси оборонного планування, бюджетування та управління ресурсами залишаються недостатньо розробленими як у науковому, так і в практичному аспектах. Це зумовлює необхідність формування цілісного механізму, який би забезпечував узгодженість зовнішніх фінансових ресурсів із національними пріоритетами розвитку сектору безпеки і оборони, підвищував ефективність їх використання та сприяв трансформації залучених ресурсів у реальні оборонні спроможності.

Вищезазначене підтверджує, що дисертаційна робота Ісаєва Андрія Миколайовича виконана на актуальну тему, висвітлення якої є своєчасним та полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень та розробці

практичних рекомендацій щодо формування та функціонування механізму інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему економічного забезпечення оборонних потреб України.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного університету «Житомирська політехніка» за НДР «Формування механізмів інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему воєно-економічної безпеки України», у межах якої автором теоретично обґрунтовано концептуальне бачення інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему економічного забезпечення оборонних потреб України як складного економіко-інституційного механізму.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформованих у дисертації, їх достовірність, академічна доброчесність та повнота висвітлення. Дисертаційна робота Ісаєва А.М. на тему «Механізм інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему економічного забезпечення оборонних потреб України» характеризується логічною, цілісною та послідовною структурою, яка повною мірою відповідає поставленій меті, об'єкту та предмету дослідження. Задля досягнення мети автор сформулював та послідовно вирішив конкретні завдання, опрацював значний масив наукової літератури, нормативно-правових актів, а також емпіричних даних, які стосуються теми дослідження. Огляд результатів виконаних завдань свідчить про те, що вони характеризуються теоретичною та практичною цінністю. Для проведення дослідження використано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів, які забезпечили належний рівень наукової обґрунтованості результатів. Застосований інструментарій дозволив забезпечити послідовність і логічність дослідження, обґрунтувати висновки, які повною мірою відображають виконання поставлені завдання, підтверджуючи їх наукову значущість і практичну цінність. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі сформовано теоретичне підґрунтя дослідження механізму інтеграції фінансових інструментів у систему економічного забезпечення оборонних потреб України. На підставі детального аналізу наукових публікацій із використанням сучасних інструментів цифрової аналітики, в тому числі на основі даних Scopus, Web of Science, Google Trends та мережеских карт VOSviewer, визначено місце дослідження механізмів інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему економічного забезпечення оборонних потреб у сучасному міжнародному науковому дискурсі та окреслено ключові напрями розвитку наукових досліджень за досліджуваною тематикою.

Теоретико-методологічний аналіз дозволив конкретизувати сутність економічного забезпечення оборонних потреб як комплексної системи формування, відтворення та перерозподілу економічних ресурсів, орієнтованою передусім на досягнення вимірюваного оборонного результату у формі сформованих і підтримуваних оборонних спроможностей, трансформаційний характер інтеграції фінансових інструментів НАТО у національну систему економічного забезпечення оборонних потреб.

У другому розділі узагальнено інституційно-економічні та правові передумови інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему економічного забезпечення оборонних потреб України. Встановлено, що фінансова підтримка оборонних потреб України з боку міжнародних партнерів у період повномасштабної збройної агресії набула системного та багатоканального характеру, поєднуючи бюджетну допомогу, військово-технічне фінансування, трастові механізми, макрофінансові інструменти та спеціалізовані програми НАТО й Європейського Союзу, визначено, що роль НАТО у фінансовому забезпеченні оборонних потреб України трансформувалася від обмеженої консультативно-технічної підтримки до системоутворюючого чинника воєнно-економічної стійкості держави

У третьому розділі дисертації містяться пропозиції щодо формування механізму інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему економічного забезпечення оборонних потреб України шляхом визначення принципів формування механізму інтеграції фінансових та їх систематизації в єдиний аналітичний формат, що дозволяє продемонструвати внутрішню логіку механізму інтеграції фінансових інструментів НАТО шляхом співвіднесення кожного принципу з його нормативно-стратегічним підґрунтям та функціональною роллю в системі економічного забезпечення оборонних потреб. Запропоновано модель координації фінансових та матеріальних інструментів НАТО з механізмами економічного забезпечення оборонних потреб України та концептуальну схему економічного забезпечення оборонних потреб України в умовах інтеграції фінансових і матеріально-технічних інструментів союзників.

Достовірність сформульованих у роботі положень наукової новизни та отриманих результатів підтверджується вивченням значного обсягу нормативно-правових та стратегічних документів України у сфері національної безпеки й оборони, матеріалів Міністерства оборони України, Міністерства фінансів України та інших органів державної влади, офіційних документів і звітів НАТО, аналітичних та статистичних матеріалів Європейського Союзу.

Сформульовані в дисертаційній роботі Ісаєва А.М. висновки і рекомендації є обґрунтованими. Висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дослідження, є логічними і повною мірою відображають основні результати, що корелюють з поставленою метою та сформульованими завданнями дисертаційної роботи. Достовірність результатів дослідження підтверджується довідками про їх впровадження в діяльність органів виконавчої влади та економічних суб'єктів оборонного сектору.

Основні результати дисертаційного дослідження пройшли необхідну апробацію та достатньою мірою висвітлені у наукових публікаціях автора, що підтверджує їх наукову значущість, практичну цінність та відповідність вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Самостійний характер проведеного дослідження, авторський підхід до вирішення поставлених наукових завдань та належне представлення результатів у наукових публікаціях, свідчать про дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності. Аналіз дисертаційної роботи не дає підстав для

зауважень щодо коректності використання наукових джерел та оформлення цитувань. Перевірка роботи за допомогою системи StrikePlagiarism підтверджує відсутність ознак академічного плагіату, а всі використані у дослідженні наукові положення, статистичні дані та результати досліджень інших авторів супроводжуються відповідними посиланнями на першоджерела.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. До найбільш суттєвих наукових результатів, представлених у дисертації, які характеризуються науковою новизною, можна віднести:

- запропоноване концептуальне бачення інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему економічного забезпечення оборонних потреб України як складного економіко-інституційного механізму, результативність якого не зводиться ані до окремих управлінських рішень, ані до обсягів залучених фінансових ресурсів, а детермінується дотриманням взаємопов'язаного комплексу принципів, систематизованих у стратегічний, інституційно-управлінський, фінансово-економічний блоки та блок стійкості й адаптивності, що формують внутрішню логіку функціонування механізму, забезпечують узгодженість фінансових потоків, інституційних процедур і стратегічних цілей оборонної політики та дозволяють подолати вузьке трактування інтеграції фінансових інструментів НАТО як суто фіскального або процедурного процесу, розкриваючи її як системну трансформацію механізмів ресурсного забезпечення оборони;

- розширення методологічних підходів до класифікації фінансових інструментів НАТО, через інтеграцію інституційно-правових, бюджетно-організаційних, функціонально-цільових та інноваційно-технологічних ознак, що дозволяє інтерпретувати фінансову архітектуру Альянсу не лише як систему перерозподілу ресурсів між державами-членами і партнерами, а як комплексний інструмент стратегічного управління формуванням, розвитком і відтворенням оборонних спроможностей у системі економічного забезпечення оборонних потреб держав-партнерів, зокрема України;

- уточнені підходи до оцінки ролі НАТО у фінансовому забезпеченні оборонних потреб України з урахуванням трансформації цієї ролі від обмеженої консультативно-технічної підтримки до системоутворюючого чинника воєнно-економічної стійкості держави, інтегрованого в логіку Процесу оборонного планування НАТО (NDPP) та узгодженого з національними стратегічними документами у сфері безпеки й оборони, що дозволяє комплексно оцінювати вплив фінансових інструментів Альянсу на формування, розвиток і відтворення оборонних спроможностей України;

- доповнення методичних аспектів дослідження використання фінансових інструментів НАТО та Європейського Союзу в системі економічного забезпечення оборонних потреб України положеннями щодо формування багаторівневої моделі зовнішньої підтримки, що дозволяє комплексно враховувати різні форми, канали та рівні залучення зовнішніх ресурсів у процесі оборонного планування, бюджетування та управління оборонними видатками.

Значення одержаних результатів для науки і практики. Запропоновані автором наукові положення сприяють поглибленню наукових уявлень про механізми інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему забезпечення оборонних потреб України, а також створюють підґрунтя для подальших досліджень у сфері фінансового забезпечення оборонного сектору. Практичне значення виконаного дослідження полягає розробці теоретико-методичних узагальнень і науково-практичних рекомендацій щодо формування й функціонування механізму інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему економічного забезпечення оборонних потреб України. Ці положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації можуть бути використані органами державного управління у сфері безпеки й оборони, фінансовими та економічними підрозділами сектору оборони, а також у процесі подальшої гармонізації національної системи оборонного планування з процедурами та стандартами НАТО

Основні теоретичні та методологічні положення дослідження використовуються в освітньому процесі Державного університету “Житомирська політехніка” (довідка № 44-23.00/255 від 27.02.2026 р.), зокрема при викладанні освітніх компонентів «Управління оборонно-промисловим комплексом», «Оборонна економіка», «Економічна безпека в умовах глобальних безпекових викликів», «Фінансова безпека держави», «Державне управління процесами євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції в Україні».

Результати дослідження, які мають прикладний характер, застосовуються у діяльності Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики, Департаменту агропромислового розвитку та економічної політики Житомирської обласної державної адміністрації ((довідка № 08/591/0/2-26/50 від 23.04.2026), в межах виконання депутатських повноважень та законотворчої діяльності народного депутата України; діяльності ТОВ «СПАРРОУ АВІА» (довідка № 319 від 21.03.2026 р.), ТОВ «Житомирський бронетанковий завод» (довідка від 07.04.2026 р.).

Практичну цінність одержаних результатів засвідчує їх впровадження у діяльність органів державної влади, освітніх установ, що підтверджується відповідними довідками про впровадження результатів дослідження.

Повнота викладення наукових положень, матеріалів, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих наукових працях, зарахованих за темою дисертації. Повнота висвітлення результатів у друкованих працях відповідає вимогам, що висуваються Міністерством освіти і науки України до порядку публікування результатів дисертаційних робіт, які подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 7 наукових працях, зокрема: 4 статті у вітчизняних фахових виданнях; 3 тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях

Таким чином, зміст опублікованих наукових праць забезпечує достатню повноту висвітлення основних результатів дисертаційного дослідження, а їх кількість і якість відповідають вимогам, встановленим для дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Дисертація має логічну та послідовну структуру, що відповідає вимогам до написання такого роду наукових робіт. Її структура складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст викладено на 157 сторінках друкованого тексту. Дисертація містить 6 таблиць, 28 рисунки. Список використаних джерел налічує 177 найменувань і розміщений на 18 сторінках. Структура роботи та її обсяг відповідають вимогам МОН України щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Робота є чітко структурованою, зміст кожного розділу розкриває поставлені завдання. Таблиці, рисунки, додатки візуалізують перебіг виконання завдань дослідження.

Дискусійні положення і зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи важливість наукових розробок, наявних у дисертації, та суттєві практичні результати, одержані дисертанткою, необхідно вказати на окремі дискусійні питання, зокрема:

1. Обґрунтовуючи трансформацію ролі і місця НАТО у фінансовому забезпеченні оборонних потреб України (п. 2.3), автор демонструє позитивний вплив фінансових інструментів НАТО на розвиток оборонних спроможностей держави. Практична цінність роботи суттєво зросла б за умови оцінки потенційних ризиків надмірної залежності національної системи оборонного забезпечення від ресурсної підтримки та зовнішніх джерел фінансування, а також їх можливого впливу на довгострокову фінансову стійкість сектору безпеки і оборони, оскільки відкритим залишається питання щодо можливих конфліктів між короткостроковими пріоритетами міжнародних донорів та довгостроковими національними цілями розвитку оборонно-промислового комплексу України та потенційного виникнення ефекту витіснення внутрішніх джерел ресурсного забезпечення оборонної сфери.

2. Аналізу сучасного стану економічного забезпечення оборонних потреб України в умовах повномасштабної війни (зокрема, аналіз динаміки ключових показників фінансування сектору безпеки і оборони, п.2.1) варто було б доповнити дослідженням взаємозв'язку між ресурсним забезпеченням та досягнутим рівнем оборонних спроможностей. Це дозволило б не лише охарактеризувати тенденції фінансування, а й оцінити ефективність використання залучених ресурсів з точки зору їх впливу на розвиток оборонного потенціалу держави, що суттєво посилює б аналітичну складову дисертаційної роботи.

3. Автор слушно акцентує увагу на ролі цифрової трансформації у забезпеченні ефективності інтеграції зовнішніх фінансових ресурсів та пропонує поглибити шляхом впровадження та використання інтегрованих цифрових інструментів управління ресурсами й логістикою, зокрема систем

SAP, DOT-Chain Defence, державних інформаційних систем «Імпульс» та «Майно», (с. 19; с. 151-152), однак в роботі недостатньо досліджується питання кіберзахисту цифрових платформ управління міжнародною оборонною допомогою, ризики інформаційної безпеки та потенційного впливу кіберризиків на ефективність управління оборонними ресурсами, в тому числі, в умовах воєнного стану.

4. Досліджуючи роль та місце фінансових інструментів НАТО в системі забезпечення оборонних потреб України автор доводить функціональне значення Агенції НАТО з підтримки та закупівель (NSPA), яка виступає критично важливою інституційною ланкою переходу України від епізодичних і переважно двосторонніх форматів допомоги до структурованої моделі довгострокового оборонного забезпечення, що відповідає євроатлантичним стандартам управління ресурсами, підзвітності та ефективності та водночас посилює спроможність України діяти в межах колективної системи безпеки НАТО. Аргументованість такого твердження могла бути підсилена шляхом оцінки економічного ефекту централізованих закупівель в порівнянні з національними процедурами. Крім того, недостатньо висвітлено ризики інституційної фрагментації процесів ресурсного забезпечення оборонної сфери за умови одночасного використання значної кількості міжнародних фінансових механізмів.

5. Запропонована функціональна схема системи економічного забезпечення оборонних потреб України (с. 152-3163) є комплексною, логічно побудованою та дозволяє розглядати оборонне забезпечення як цілісну багаторівневу систему, в якій усі функціональні компоненти перебувають у стані постійної взаємодії. Однак, її практична цінність та готовність до реалізації могла би бути підвищена через деталізацію механізмів координації між органами державної влади, суб'єктами оборонно-промислового комплексу та міжнародними партнерами у процесі реалізації запропонованої моделі.

У цілому, зазначені дискусійні питання не зменшують наукового внеску та практичної цінності виконаної роботи та є підставою для обговорення в дискусійному порядку під час захисту дисертації.

Загальний висновок щодо оцінки дисертаційного дослідження. Враховуючи актуальність проблеми та результати проведеного дослідження, вважаю, що дисертаційна робота на тему «Механізм інтеграції фінансових інструментів НАТО у систему економічного забезпечення оборонних потреб України» є самостійною, завершеною кваліфікаційною працею, у якій отримано нові науково обгрунтовані теоретичні та практичні результати, що мають суттєве значення для розвитку науки та практики. Дисертація виконана на високому науковому рівні, має дійсну практичну спрямованість і відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктор філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу

вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022р. № 44, а її автор Ісаєв Андрій Миколайович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних фінансів
Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Олена БУЛАТОВА